

**Mehmed Zihni Efendi. *el-Kavlü's-Sedîd fî 'İlmi't-Tecvîd*
(*Tecvîd-i Cedîd*). İstanbul: Dâru't-Tibâ'ati'l-Âmire /
Publishing, 1328.**

Alaaddin SALİHOĞLU

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, İmam-Hatip
Dr., Presidency of Religious Affairs, İmam-Khateeb, Isparta / Turkey
alaadin19845@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2390-6679

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 3 Ağustos / August 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Eylül / September 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.29288/ilted.978400

Atıf / Citation: Salihoglu, Alaaddin. "Mehmed Zihni Efendi (öl. 1332/1913). *el-Kavlü's-Sedîd fî 'İlmi't-Tecvîd* (*Tecvîd-i Cedîd*). İstanbul: Dâru't-Tibâ'ati'l-Âmire, 1328". *ilted: ilabiyat tetkikleri dergisi/journal of ilabiyat researches* 56 (Aralık / December 2021/2), 381-386. doi: 10.29288/ilted.978400

İntihal: Bu makale, özel bir yazılımca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by a special software. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | [mailto: ilahiyatdergi@atauni.edu.tr](mailto:ilahiyatdergi@atauni.edu.tr)

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /

Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Bu yazıda son devir Osmanlı âlim ve müderrislerinden Mehmed Zihni Efendi tarafından Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan “el-Kavlü’s-Sedîd fi ‘İlmi’t-Tecvîd” diğer ismiyle “Tecvîd-i Cedîd” adlı eseri değerlendirilmektedir. Medrese talebelerine yönelik hazırlanmış olan bu eser, üç ana konudan oluşmaktadır: Mushaf-ı Şerif, tilâvet ve tecvîd. Eserde, Kur’ân tarihi ve kitabeti, tilâvetin hükmü ve çeşitleri, Kur’ân eğitiminin fazileti, hatim geleneği gibi konuların yanı sıra vasil ve vakıf hükümleri, harflerin çıkış yerleri ve sıfatları ile med çeşitleri gibi konular da ele alınmıştır. Müellifin konuları işlerken, yaşadığı dönemle alakalı hatalı davranış ve alışkanlıklara yönelik eleştiri yapmayı da ihmal etmemesi eserin önemli noktalarından birisini teşkil etmektedir. Müellifin, tecvîd kaidelerini önce nazari düzeyde ortaya koyup, daha sonra uygulamalı örneklerle açıklaması; nazari düzeyde bırakmaması ayrıca önem arz etmektedir. Bu kitap kritiğinde, eserin tanıtımı yanı sıra Zihni Efendi’nin özel görüş ve düşüncelerinin altı çizilmeye çalışılmış ve müellifin kullandığı kaynaklar kırâât literatürü açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Zihni Efendi, el-Kavlü’s-Sedîd, Tecvîd-i Cedîd, Kırâât, Mushaf, Tecvîd.

Abstract

This study examines al-Kawlus-Sadid Fi ‘İlmi’t-Tajweed (also known as Tajwid-i Jadid), which was written in the Ottoman Turkish by a late Ottoman scholar Mehmed Zihni Efendi. The book, which was originally written for the Madrasa Students, consists of three main topics: Mushaf-i Sharif, Tilawah and Tajwid. In addition to containing the topics of history and collection of the Quran, the rules and variations of Quranic recitation, and the tradition of Khatma’l-Quran, the book addresses the rules of wasl and waqf, makharij and characteristics of letters, and madd rules. One of the significant points of the book is that while discussing the topics, the author elaborates on wrong behaviours and customs of his time. Another vital point of the book is that the author does not only discuss the Tajwid rules on the theoretical level, but he also explains them with practical examples. As well as introducing the book, this critical analysis highlights Zihni Efendi’s personal thoughts and ideas along with the assessment of the author’s bibliographic sources from point of the Qiraat literature.

Keywords: Mehmed Zihni Efendi, al-Qawlu’s-Sedid, Tajwid-i Jadid, Qiraat, Mushaf, Tajwid.

Kur’ân-ı Kerîm, Allah tarafından Hz. Peygamber’e nazım ve ma’nâ olarak nazil buyrulmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’in muhafaza edilmesine büyük katkıda bulunan ilimlerden biri de Tecvîd ilmidir. Uygulama ve teorik olmak üzere iki kısımdan oluşan bu ilim, Kur’ân-ı Kerîm’in orijinal seslerinin nazil olduğu şekliyle bize ulaşmasını sağlamıştır. Kur’ân-ı Kerîm, Fem-i mühsinden arz u semâ‘ yöntemiyle telakki edilerek gerek Arapça yerel şiveler gerekse de Müslümanların farklı dillerinin olumsuz etkisi engellenip Kur’ân fonetikleri zapturapt altına alınmıştır. Bu ilme büyük önem verilmiş ve değerli eserler ortaya konulmuştur. Bu eserlerden biri de son devir Osmanlı âlim ve müderrislerinden Mehmed Zihni Efendi¹ tarafından

¹ Mehmed Reşid Efendi oğlu Hafız Mehmed Zihni Efendi, 1262/1846’da İstanbul’da dünyaya geldi. Küçük yaşta Kur’ân-ı Kerîm’i ezberledi. Arap, Türk ve İran dil ve edebiyatlarına vâkıf olan son devir Osmanlı âlimidir. Zamanında ‘ulûm-i Arabiyye mütehasıslarının serfirazı (yükselticisi) olarak tanınmıştır. Arap Dili ve Öğretimi, Fıkıh, Kelam, Tecvîd, Terâcim ve Hadis alanlarında birçok kitap, çeviri, tashih ve ta’lik gibi önemli eserler telif etmiştir. 1332/1913 tarihinde İstanbul’da vefat etti ve Küplüce Mezarlığı’ndaki aile kabristanına defnedildi. Bk. Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matba’-ı ‘Âmire, 1333), 1/310-312; Hulusi

Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan *el-Kavlü's-Sedîd fi 'İlmi't-Tecvid* veya *Tecvid-i Cedid* adlı eserdir. Söz konusu eser, medrese talebelerine yönelik hazırlanmış olup üç konudan oluşmaktadır. Kitapta giriş ve fihrist bulunmamaktadır. Birçok başlık ihtiva eden ana konular art arda olup bölüm, fasıl veya bab taksimi yapılmamıştır.

Birinci konuda 'Mushaf-ı Şerif' başlığı altında Kur'ân-ı Kerim'in nüzulü, cem' meselesi ve resm-i Osmânî kaideleri (Kur'ân'ın imlâ kuralları) gibi kısaca Kur'ân tarihi ve kitabeti hakkında bilgi verilmiştir. Müellif, bu konuda Kur'ân'ın 20 veya 23 yıllık bir zaman içerisinde peyderpey nazil olduğunu ve bunun hikmetini ele almıştır. Diğer taraftan iki cem' arasındaki farkı şu ifadelerle izah etmiştir: "Hz. Ebû Bekir (r.a) evrâk-ı müteferrikayı cem' u tahrîr ettirdi", "Hz. Osman, Suhuf-ı Şerife-i Kur'âniyye'yi getirtip istinsâh ettirerek kitap şeklini almakla Mushaf denildi ki sahifelerin bir yere gelmesi demektir."²

Müellif, resmü'l-Mushaf tarifini yaptıktan sonra resmü'l-Mushaf'ın tevkîfi mi tevfiği mi? tartışmasına girmeden "bu resim sahabenin mübarek ellerinden çıktığından teberrüken ittibâ' edilmeli ve kuralları dışına çıkılmamalı" vurgusunu yapmıştır. Ayrıca müellif, bazı Kur'ân kelimelerinin imlâsındaki İbn-i Haldun'un (öl. 808/1406) öne sürdüğü Arap yazısının yetersizliğinden kaynaklandığı görüşünü kabul etmeyip Âlûsî'nin (öl. 1270/1854) İbn-i Haldun'a yazdığı reddiyeyi kaynak göstermiştir.³ Akabinde örnek vererek resmü'l-Mushaf'ın imlâ kurallarından kısaca bahsetmiştir. Bu kısımda bazı imlâ kurallarının ta'lili yapılsa da genellikle kurallar özet bir şekilde verilmiştir. Bu bölümde rastladığımız dikkat çeken bir konu da müellifin Mısır'da basılan Mushaflardan söz etmesidir.⁴

Daha sonra 'Tilâvet' başlığı altında tilâvetin hükmü, hafızlığın hükmü, Kur'ân'ı tekrar tekrar okumak, Kur'ân okumanın faziletleri, Kur'ân öğrenme ve öğretmenin fazileti, Kur'ân hatmi ve hatim geleneği, hatim duasının fazileti, Kur'ân'ı okuma ve dinleme âdâbı ve tilâvet çeşitleri gibi konular âyet ve hadislerden deliller getirilerek işlenmiştir. Müellifin, yer vermiş olduğu hemen her ayet, hadis ve tarifi tercümesini de vermesi dikkat çeken bir husustur. Burada Müellif konuları işlerken, ele aldığı konuyla ilgili ihtilaflara girmemiş, sadece kendi görüşünü belirtmekle yetin-

si Kılıç, "Mehmed Zihni Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/542-543.

² Mehmed Zihni Efendi, *el-Kavlü's-sedid fi 'ilmi't-tecvîd (Tecvid-i cedid)* (İstanbul: Dâru't-Tibâ'ati'l-Âmire, 1328), 2, 3.

³ Zihni Efendi, *el-Kavlü's-sedid fi 'ilmi't-tecvîd*, 4.

⁴ Zihni Efendi, hemze-i vasil ile hemze-i katî örneklerini Osmanlı döneminde basılan Mushafları esas alarak gösterse de dipnotta söz konusu hemzelerin Mısır'da basılan Mushaflarda farklı bir şekilde yazıldığına işaret ederek şu sözleri kaydetmiş: "Evâ'il-i kelimâtte 'amûden mersûm olan hemzelerin vasil cinsine 'alâmet olmak üzere üstüne şöyle (ـ) bir yarım sâd komak mu'tâd olduğu gibi katî cinsine 'alâmet olmak üzere meftûh ve mazmûm olanların üzerine ve meksûr olanların altına birer hemze resmetmek dahi matâbi'-i Misriyyece icâd u i'tiyâd edilmiştir." Bk. Zihni Efendi, *el-Kavlü's-sedid fi 'ilmi't-tecvîd*, 14.

miştir. Ona göre, Kur’ân’ı ezberledikten sonra unutmak büyük günahdır ve buradaki ‘unutma’nın anlamı; Mushaf’tan okuyamamaktır.⁵

Besmelenin Kur’an’dan bir ayet olup olmadığı ile ilgili olarak; Zihni Efendi’ye göre, besmele Kur’an olmakla beraber herhangi bir sûrenin âyeti değildir. Yazarın besmele hakkında eserin dipnotunda yaptığı değerlendirme şu şekildedir: “*Ne sûre-i Fâtiha’dan ve ne süver-i sâ’ireden cüz değildir. Sûre-i Fâtiha’da tırâz-ı teberriük ve süver-i sâ’irede hadd-i fâsıl olmak üzere müstakil bir âyettir.*”⁶

Müellif, yeri geldiğinde Kur’an-ı Kerim tilâvetiyle ilgili yaşadığı dönemde yaygın olan hatalı davranış ve alışkanlıklara yönelik eleştiri yapmayı da ihmal etmemiştir. Örneğin, isti’âze hükmünü işlerken o dönem mescitlerindeki yanlış uygulamaları şu şekilde dile getirir: “*Namaz ‘akiblerinde okunan âyet-i kürsi’ye şurû’ için müezzinin ihtâr ettiği te’avvüzü terk edip âyet-i kerîme-i mezkûreye besmele ile başlamak havâs ve ‘avâmın mübtelâ buldukları dikkatsizliklerdendir.*”⁷

Konuya ilişkin bir başka örnek vermek gerekirse, müellif hatim duası kısmında insanların kendi hatim dualarını camide yapıp aile ve çocuklarını bu faziletten mahrum kıldıklarını sert ifadelerle eleştirmiştir. Nitekim o dönem imamlarının da kendi hatim dualarını farz ile sünnet arasında yapıp cemaati uzun süre beklettiklerini şu ifadelerle vurgulamıştır:

*Hatim du‘asını Ramazan-ı Şeriflerde cevâmi‘-i şerîfeye terk edenler kendi evlerini ve ehl ü ‘iyâllerini o bereketten ve o şeref ü fezileten mahrûm kıldıkları gibi farz ile sünnet arasında cemâ‘ati birçok zaman bekleterek baz’ı kalplerden beddua bile alacaklarını düşünmüyorlar.*⁸

Risalenin üçüncü konusunda ise müellif, ‘Tecvîd’ başlığı altında vasil ve vakıf, tefhîm ve tarkîk, med ve kasır, idğâm çeşitleri, sekte, nûn-i sâkine ve tenvîn hükümleri, mîm-i sâkine hükümleri ve envâ‘-i med gibi konuları genişçe ele almıştır. Müellif, ilk önce söz konusu alt başlıkların her birinin tanıtımını yapıp ilgili temel kavramları sıralayarak bu kavramların izahı için nazari bilgi verdikten sonra alıştırma anlamına gelen ‘Temrîn’ başlığı altında bol örnek vererek uygulamalarla tecvid kaidelerini izah etmiştir.

Bu bölümde tecvid ilminin en önemli ve teferruatlı iki konusu olan mehâric ve sıfât-ı hurûf hakkında neredeyse bilgi verilmemiştir. ‘Mehâric’ alt başlığında sadece zikri geçen kavramın tanıtımı yapılmış olup detaylı bilgi vermeye gerek duyulmadığı dipnotta şu şekilde ifade edilmiştir: “*Onların herkese lüzûmu yoktur*”. Aynı şekilde ‘sıfât-ı hurûf’le ilgili de “*Bunların da bize lüzûmu olmaz*” ifadesi dikkat çekicidir.

⁵ Zihni Efendi, *el-Ķavlü’s-sedîd fi ‘ilmi’t-tecvîd*, 16.

⁶ Zihni Efendi, *el-Ķavlü’s-sedîd fi ‘ilmi’t-tecvîd*, 20.

⁷ Zihni Efendi, *el-Ķavlü’s-sedîd fi ‘ilmi’t-tecvîd*, 20.

⁸ Zihni Efendi, *el-Ķavlü’s-sedîd fi ‘ilmi’t-tecvîd*, 18, 19.

Bunun da sebebi herhalde bu kitabın başlangıç ve orta seviyeli öğrencilere yönelik hazırlanmış olması olsa gerektir.

Öte yandan 'Mehâric' alt başlığında konuyla ilgili fazla detay olmasa da müellif dipnotta kendi görüş ve fikirlerini belirtmekten geri durmamıştır: “*Dâdı, zâ gibi okumamalıdır. Lâkin harf-i dâd için bizim ba'z-ı hafazanın ettikleri tekellüf de fazladır. Onu ismi vecihle ve 'kâdi' ta'bîrinde olduğu gibi telaffuz kâfidir*” sözleri ile müellif, dâd harfi ile ilgili kendi tercihini açıklamıştır. Bu kısımda da en çok göze çarpan müellifin harf ta'liminde Araplar gibi telaffuz etmeyi, öğrenmeyi ve öğretmeyi şu sözleri ile vurgulamasıdır: “*Onları, kavm-i Arap gibi telaffuza alışmaktır. Kur'ân-ı Kerîm 'Arabîyyün mübîndir*”. Ayrıca Zihni Efendi, “*Sizler, Kur'ân-ı Kerîm'i, Arab'ın lahnu -makâmı ve ezgisi- ile okuyunuz*” hadis-i şerif ile İbnü'l-Cezerî'nin (öl. 833/1429) *Tayyibetü'n-Neşr* adlı kitabından ilgili beyitleri⁹ gösterek zikri geçen görüşünü desteklemiştir.¹⁰

Müellifin kullandığı kaynaklara gelince doğrudan tecvid ve kırâât ilmi ile alakalı olan bu eserde kırâât kaynaklarına başvurulmadığını söylemek mümkündür. Birinci bölümde görüldüğü üzere tefsirde Zemahşerî'nin (öl. 538/1144) *el-Keşşâf*, Fahrüddîn er-Râzî'nin (öl. 606/1210) *Mefâtihu'l-Gayb*, sarfta kendi kaleminden çıkan *el-Müntehab fi Ta'limi Lugati'l-Arab* ve *el-Muktedab mine'l-Müntehab* ve 'ulümü'l-Kur'ân'da Süyûtî'nin (öl. 911/1505) *el-İtkân fi 'Ulümü'l-Kur'ân* adlı eserlerine müracaat edilmiştir. İkinci bölümde ise kırâât kaynakları yerine vaaz, nasihat, ilmihal ve ahlak eserleri yanı sıra ulümü'l-Kur'ân kaynakları kullanılmıştır. Hatta bu bölümde Ebü'l-Leys es-Semerkindî'nin (öl. 373/983) *Büstânü'l-Ârifin*, Seyyid Alizâde el-Bursevî'nin (öl. 931/1524) *Mefâtihu'l-Cinân Şerhu Şir'ati'l-İslâm* ve Süyûtî'nin *el-İtkân* adlı eserleri kaynakların omurgasını teşkil eden eserlerdir. Üçüncü bölümde ise ağırlıklı olarak 'Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî'nin (1014/1605) *el-Minehu'l-Fikriyye bi-Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* adlı eserinden istifade edilmiştir. Zihni Efendi'nin, Kur'ân kelimelerindeki kırâât farklılıklarını kırâât ilmi ana kaynaklarından değil, tefsir kitaplarından izah ve tahrir etmesi de ayrıca dikkat çeken bir husustur.¹¹

KAYNAKÇA

Bursalı Mehmet Tahir Efendi. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matba'a-ı 'Âmire, 1333.

⁹ Söz konusu beyitler:

حدر وتدوير وكل متبع
مرتلا مجودا بالعربي

ويقرأ القرآن بالتحقيق مع
مع حسن صوت بلحون العرب

Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Manzûmetü tayyibeti'n-neşr fi'l-kırâ'ati'l-aşr*, thk. Eymen Rüşdi Süveyd (Dimaşk: Dâru'l-Gavsâni, 1434/2013), 8.

¹⁰ Zihni Efendi, *el-Kavlü's-sedid fi 'ilmi't-tecvîd*, 22.

¹¹ Zihni Efendi, *el-Kavlü's-sedid fi 'ilmi't-tecvîd*, 39, 45.

İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Muhammed b. Muhammed. *Manzûmetü tayyibeti'n-neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*. thk. Eymen Rüşdî Süveyd. Dımaşk: Dâru'l-Gavsânî, 1434/2013.

Kılıç, Hulusi. "Mehmed Zihni Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/542-543. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Zihni Efendi, Mehmed. *el-Ğavlü's-sedîd fi 'ilmi't-tecvîd (Tevvîd-i cedîd)*. İstanbul: Dâru't-Tıbbâ'ati'l-Âmire, 1328.